

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Odgovorni vrednik **Dr. Janez Bleiweis.**

Tečaj X.

V sredo 11. februaria (poznzimna) 1852.

List 12.

Podučenje,

kako se ima ravnati pri konjskih nalezljivih garjah ali grintah.

Ker so se konjske garje tako po deželi razširile, posebno ob velikih cestah, da se jih bo težko znebiti, ako se zapovedano in potrebno ravnanje pri tej bolezni natanjko ne spolnuje, je razglasilo c. k. krajnsko deželno poglavarstvo sledeče podučenje:

„Spoznajo se garje prav lahko, ker se na površnji koži tu in tam: zlasti na čelu, na vratu, na herbtu, po repu, na nogah itd. večji ali manjši goline prikažejo, na katerih se koža v majhnih luskinah luši in je suha in graspova, — ali se pa mehurčki napravijo, ki so z vodeno tekočino napolnjeni, ki se, ko mehurčki počijo, posuši in hraste napravi, in pod temi hrastami se mnogokrat vgnjide najdejo, ki vedno večji postajo in v katerih se včasih mnogo živih celò majhnih živalič najde. Koža je večkrat zelo debela in včasih se clo majhne bradavičice napravijo. Živino na garjevih krajih koža zelo serbi, da se rada dèrgne ali grize; zavolj tega to bolezen tudi mnogokrat serbečico imenujejo.

Serbečica je pa drug ne nevarn in nenalezljiv kožin spušaj, ki se posebno spomladi in poleti ob veliki vročini prikaže, le malo dni terpi in v kožnih mazulčikih obstoji, ki se od garij prav lahko razloči.

Večkrat ima že kak konj čez in čez garje, in vlastnik še vedno pravi, da je to le od muh, ali da se je kje oribal. Kaj da je od muh in od kakošniga oguljenja in kaj so garje, vsaki iz tega popisa lahko razloči, in le leni gospodarji takih izgovorov išejo, da bi jim ne bilo treba svojih kónj ozdravljati.

Razširijo se garje večidel po nalezbi, da jih eden od družiga konja dobi, če se pri vožni, v hlevu, pri napajanju, na paši itd. eden družiga dotakne. Pa tudi prvotno, toda malokrat, se garje napravijo, če se živina slabo opravlja in čedi, če strada, če pri tem mora hudo delati in je večkrat mokra, h čemur večkrat tudi nečisti, soparni hlevi veliko pripomorejo.

Pri ozdravljanji je posebno na dvoje gledati: prvič bolezen ozdraviti, in drugič skrbeti, da se vse čisto počedi, kar je z bolno živino v dotiko prišlo.

Dokler garje še niso zastarane in še ne po celim životu razširjene, se lahko ozdravijo, če se garjevi kraji s slamo ali s kertačo dobro zribajo, in če se, kjer se kake hraste najdejo, popolnoma odpraskajo in potem z žajfnico ali še bolje z

žajfo in lugam dobro zmijejo. Če se hoče voda za spiranje še bolj močna napraviti, se v bokal hudiga luga 1 zvezek (pakelj) tobaka ali 4 lote korenin bele čmerike ali podleska pol ure kuha in s precejeno zdravilno vodo in žajfo garjevi kraji spirajo. Če so v grivah ali na repu garje, se mora popred griva ali žima splesti ali pa odstriči, da se zamore do bolnih delov priti, jih dobro zribati in zmiti. Spirati se mora živina dvakrat ali saj enkrat na dan in toliko dni, dokler belkasta koža golih garjevih mest černkasta ne postane, se več ne luši in dokler se ne prikaže nova dlačica. To so znamenja, da so garje proč. Pred vsakim spiranjem se pa morajo hraste dobro odpraskati.

Če se po takim spiranju ne začne kmalo bolezen boljšati, ampak goline vedno večji postajajo, se spet nove hraste napravljajo, se namažejo garjevi kraji s hudim brinjevim cvetom, z jelenovcam ali s kakim drugim močnim žganjem. Ali vzame se terpentinoviga in lavoroviga olja, vsaciga 1 lot, in štupe španjskih muh 1 kvintelj; namest lavoroviga olja se tudi rabi jelenovo olje; ta maz se parkrat v bolne dele vriba, in potem se 3—4 dni počaka, da se vidi: ali se začnejo celiti, suhi, čisti in temni postajati in z dlako obrasati, in med tem se vsaki dan enkrat z žajfnico dobro sperajo in ko se posušijo, se z laškim oljem namažejo.

Če se pa kje spet nove hraste napravijo, se vribanje spet ponovi in ravno imenovanemu mazilu se še štupe bele čmerike $\frac{1}{2}$ do 1 kvintelja pridene. Prav dobra je tudi pri terdovratnih garjah maz iz 1 kvintelja klorine in 2 lotov lanéniga olja.

(Konee sledi).

Kmetijske skušnje.

(Cepiče hraniti). O pravim času odrezani cepiči se položijo po versti v majhne grabničke v zemljo in se pokrijejo za 5—6 pavcov s perstjo; tako se ohranijo popolnoma dobri do konca majnika. Ravno tako se dajo verbe za zvezo skozi celo poletje nar boljše ohraniti. V severni Ameriki denejo ceplče, ki jih hočejo delječ kam poslati, v plehaste skrinjice, ki so z medam napolnjene. V tacih dobro zakeljenih skrinjicah so se cepiči skozi 18 mescov na poti dobri ohranili. (Frauend. Bl.)

(Polže na vertih pokončati) naj se tjé, kamor nar bolj zahajajo, ravno omajene vèrbne šibice (frischgeschälte Weidenruthen) položé. O malo minutah jih boš najdel vse polne polžev. Tako se pokladajo imenovane frišno majene verbe tako dolgo, da vse polže poloviš in pokončaš.

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Odgovorni vrednik **Dr. Janez Bleiweis.**

Tečaj X.

V saboto 14. februaria (poznolimna) 1852.

List 13.

Narodna pesmica iz Poljan od Kupe.

Zapisal kakor čul Marko Kobé.

Tičica zove ljubico.

Jabuka se potočila
Po srebernem polji;
Za nju plače devojčica,
Suzami se bori.
Neplači se, devojčica!
Tu ni tvojga druga.
Do njega je dovet gor,
I deseti zelen bor,
Za-nj privezan vranac konj.
Na vrancu je sédelce,
Na sédelci zibelka,
U zibeli detece,
Na detetu srebern pas,
Na pasu je jabuka,
Na jabuki rožica,
Na rožici tičica; —
Tica milo pôje
Tebe k njemu zove.

Podučenje,

kako se ima ravnati pri konjskih nalezljivih garjah ali grintah.

(Konec.)

Razun teh je še mnogo drugih zdravil, ki se pri garjah tudi z dobrim izidam rabijo, brez da bi kako zmed njih posebno zdravilno moč imelo. Zlo ojstarih zdravil, kakor: sublimata, rudečiga precipitata, zeleniga volka, ali clo mišice in hudičeviga olja ni nikdar varno rabiti, ker napčno rabljeni zlo škodjejo in ker popred imenovane zdravila vedno pomagajo, ako se natanjko po poduku rabijo, in ako se garjevi kraji vselej dobro zribajo in hraste natanjko odpraskajo, preden se zdravila namažejo.

Notranje zdravila pri garjah ne pomagajo veliko, če se pa vender kaj rabiti hoče, naj se da: štupa brinjevih jagod, sroviga antimona in terpentinoviga olja, vsaciga 1 lot, z nekoliko moke in vode v testo napravljeni se dvakrat na dan noter daje; ali grenke soli 4 lote, štupe encijanovih korenin 2 lota, žvepleniga cveta 1 lot, tudi v testu, dvakrat na dan. Če gré blato zlo suho in malokrat od živine, naj se rabi štupa lopatike z drobno zrezano navadno žajfo, vsake 1 lot, iz katerih se svalki napravijo in tako dolgo enkrat na dan noter dajejo, da blato bolj mehko postane.

S tem, da se bolni konji ozdravljajo, pa še ni vse storjeno, ampak mora se tudi zato skerbeti, da drugi konji boleznini ne nalezejo. Mora se toraj bolna živina v hlev na tak kraj postaviti, da nobene druge živine ne doseže; škaf, čedilo in

vse drugo orodje, ki se pri bolni živini rabi, se pri nobeni drugi ne smé rabiti. Bolna živina ne smé delati, se ne z drugo na pašo pušati. Jasli ali druge reči v hlevi, kjer se živina rada dergne, se morajo med zdravljenjem vsaki dan sprot poribati, da se živina z odpadnimi garjevimi luskinjami sama sebe iznoviga ne oskruni, — in še le potem, ko je živina popolnoma zdrava, se zamore na kak drug čeden kraj hleva prestaviti, in kjer je popred stala, se morajo jasli, lojtre z vročim lugam dobro poribati, in še bolje je, če se potem poobljajo, stene se morajo dobro zribati, in če so zidane, prebeliti, če so pa lesene pooblati. Cela oprava, kakor komat, berzde, uizde itd., kar se je pri bolni živini rabilo, se mora z vročim lugam dobro zmiti in več dni na soncu sušiti, in kar ni kake vrednosti, je naj bolje, da se sožgè.

Le, če vsi sosedje tako ravnajo, ki imajo garjeve konje, se odžene ta boleznin; če je pa le en zanikern vmes, bo od njegove sosedova živina boleznin nalezla, ker je znan pregovor: „ena garjeva ovca oskruni celo čedo“. To veljá tudi od kónj.

Gospodarske skušnje.

(*Poskušanje mleka (Milchprobe)*). Znano je sploh, da, posebno po velicah mestih, nespošteni prodajavci mleko pogostoma z vodo ali drugimi rečmi mešajo. Zvediti torej, ali je mleku voda primešana, se ena kaplja mleka na noht palca kane. Ostane kaplja vkup in visoka, je mleko čisto; ako se razteče u več kapljic, je mleko z vodo zmešano.

To skušnjo zabraniti, zmešajo pa zopet mleko velikrat s tanjko kuhano štirko, s kuhanim in precejenim ovsenim pšenam, in enakimi rečmi. Pa tudi ta goljufija se da lahko spoznati. Namešaj sumljivemu mleku malo kapljic raztopljeniga joda (*Jodauflösung*), in goljufno pokvarjeno mleko bode na enkrat modro (plavo) postalo. Jod se dobí v apoteki.

(*Meso hraniti*). Prav dober pomoček, meso in druge reči, ktere lahko gnjijejo, delj časa ohraniti, je tisti novo iznajdeni mok, kterimu se kreosot pravi. Nekoliko kapljic tega moka se med 1 bokal vode zmesa; u to vodo se meso pomoči. Po takim se dolgo časa popolnoma dobro in zdravo ohrani.

(*Krompir hraniti*). Po nar novejših skušnjah se da krompir dolgo hraniti, ako se u kleti ali hramu ena lega oglja napravi, na to pa krompir nasuje. Tukej tudi ne izraste. Tako nasut krompir se dober in tečen skoz celo zimo do pomladi ohrani in še tako dolgo, dokler noviga ni.